

УДК 342.9:339.543

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.02.91>

ПРОТИДІЯ ПОРУШЕННЯМ МИТНИХ ПРАВИЛ В УКРАЇНІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРОЦЕДУРНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ

Шевчук О.Р.,*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного права
та судочинства,
Західноукраїнський національний університет***Герчаківська О.Я.,***аспірант,
Західноукраїнський національний університет*

Шевчук О.Р., Герчаківська О.Я. Проти- дія порушенням митних правил в Україні та перспективи адміністративно-проце- дурного врегулювання.

В представленому дослідженні охарактери- зовано особливості здійснення судового та ад- міністративного розгляду справ про порушен- ня митних правил в Україні в умовах правово- го режиму воєнного часу, визначено практику накладення адміністративних стягнень. Визна- чено функції адміністративної відповідальності в системі митно-деліктних відносин, зокрема: а) превентивну функцію (попереджувальну), яка спрямована на спонукання суб'єктів мит- но-правових відносин до дотримання вимог митного законодавства, запобігання вчинен- ня правопорушень в подальшому особою, яка раніше вже вчинила порушення митних пра- вил та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню правопорушень й попередження вчинення митних правопорушень іншими осо- бами; б) охоронну функцію, яка полягає у витісненні та ліквідації суспільних відносин, що не відповідають митно-правовим нормам; в) репресивну (каральну) функцію, яка знахо- дить свій прояв у тих несприятливих наслід- ках, які відображені у санкціях відповідно до норм митного права і які зазнає особа внаслі- док скоєного ним порушення митних правил; г) фіскальну функцію, що знаходить свій про- яв в наповненні державної казни через спла- чені правопорушниками штрафи, реалізацію конфіскованого майна тощо.

Виокремлено проблемні індикатори функ- ціонування сучасної судової системи: немож- ливість здійснення правосуддя на території багатьох областей через війну; кадровий дефіцит судової влади; відсутність повноваж- ного складу ВККС України впродовж майже чо- тирьох років призвела до зупинення процесів відбору та кваліфікаційного оцінювання суд-

дів; надмірне навантаження на суддів; недо- фінансування потреб місцевих та апеляційних судів тощо.

Акцентовано увагу на проблемних аспектах розгляду в адміністративному порядку скарг платників податків на податкові повідомлен- ня-рішення митних органів. Запропоновано трактування дефініції «адміністративна проце- дура при порушеннях митних правил» як по- рядок розгляду, вирішення та оскарження ад- міністративної справи про порушення митних правил для забезпечення реалізації прав, сво- бод, законних інтересів усіх учасників митних правовідносин та виконання ними сукупності обов'язків, що визначені законом.

Ключові слова: митні органи, порушення митних правил, судовий та адміністративний розгляд, адміністративна процедура.

Shevchuk O.R., Gerchakivska O.Y. Combating violations of customs rules in Ukraine and prospects for administrative and procedural settlement.

In the presented study, the purpose of the article is to identify problematic aspects of the practice of combating customs torts in Ukraine in terms of judicial and administrative consideration of cases of violation of customs rules, as well as to determine the prospective contours of the practical implementation of the legislation on administrative procedure in the activities of customs authorities.

The functions of administrative responsibility in the system of customs-delict relations are defined, in particular: a) a preventive (warning) function, which is aimed at encouraging subjects of customs-legal relations to comply with the requirements of customs legislation, preventing the commission of offenses in the future by a person who has already committed a violation customs rules and elimination of

the causes and conditions that contribute to the commission of offenses and prevention of the commission of customs offenses by other persons; b) the protective function, which consists in the displacement and liquidation of social relations that do not comply with customs and legal norms; c) a repressive (punitive) function, which is manifested in those adverse consequences, which are reflected in sanctions in accordance with the norms of customs law and which a person experiences as a result of his violation of customs rules; d) the fiscal function, which finds its manifestation in filling the state coffers through fines paid by offenders, sale of confiscated property, etc.

The attention is focused on the problematic aspects of administrative consideration of tax payers' complaints against tax notices-decisions of customs authorities. It is proposed to interpret the definition "administrative procedure for violations of customs rules" as a procedure for considering, resolving and appealing an administrative case on violation of customs rules to ensure the realization of the rights, freedoms, and legitimate interests of all participants in customs legal relations and their fulfillment of a set of obligations defined by law.

Key words: customs authorities, violation of customs rules, judicial and administrative proceedings, administrative procedure.

Постановка проблеми. В умовах правового режиму воєнного стану в Україні, а також на етапі повоєнного відновлення надзвичайно важливим є організація системи адміністративно-правового регулювання таким чином, щоб вона виконувала необхідний базовий функціонал. Забезпечення митної безпеки держави як компоненти національної безпеки, багато в чому корелюється з ефективністю діяльності судових інститутів, Державної митної служби України (ДМСУ), правоохоронних органів, громадських представників та ін.

Особливо зважаючи на той факт, що за останні роки суттєво зросла кількість митних деліктів, що пов'язані із незаконним переміщенням товарів, предметів, транспортних засобів через митний кордон України, контрабандою та корупцією, іншими деструктивними спонуканнями явно протиправних рішень, дій та бездіяльності посадових осіб митних органів під час реалізації покладених на них владних повноважень. Так, за даними ДМСУ, протягом січня-лютого 2024 року митні інституції виявили 1511 порушень митних правил на суму 4,2 млрд грн., при цьому, вартісний показник збільшився майже в 10 разів порівняно з аналогічним періодом 2023 року [1]. Перелічені чинники обумовлюють необхідність покращен-

ня вітчизняної системи адміністративних і судових процедур в сфері протидії митним правопорушенням, в тому числі в парадигмі взятих Україною зобов'язань щодо імплементації європейських норм права в цій царині.

Метою дослідження є виявлення проблемних аспектів практики протидії митним деліктам в Україні в частині судового та адміністративного розгляду справ про порушення митних правил, а також визначення перспективних контурів практичної імплементації законодавства про адміністративну процедуру в діяльності митних органів.

Стан опрацювання проблематики. Дослідження у сфері протидії митним деліктам, правопорушенням в митній сфері присвячено теоретичні та прикладні доробки багатьох вітчизняних науковців, серед яких варто відзначити праці Ю. Боруцької, Т. Головач, Д. Драгос, З. Живко, В. Зайця, З. Кунєва, Г. Малєєва, В. Прокопенко, А. Тимошенко, В. Тимошук, О. Рябченко, Т. Шувалова, В. Хоми, В. Царенко та ін. Водночас, потрібно наголосити на деякій фрагментарності наукових досліджень у цій галузі, зважаючи на сучасні виклики правового режиму воєнного стану в Україні та появі нових регуляторних нормативно-правових актів, що визначають механізм адміністративного розгляду та оскарження рішень митних органів.

Виклад основного матеріалу. Правове регулювання митно-деліктних відносин в Україні знаходиться в нормативно-правовій площині двох базових актів – Митного кодексу України (далі – МКУ), відповідно якого «порушення митних правил є адміністративним правопорушенням» [2] та Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) як основного кодифікованого закону в галузі адміністративного права. За вчинення митного правопорушення МКУ передбачена адміністративна відповідальність, яка водночас виконує певні функціональні завдання.

Теоретичне окреслення функцій адміністративної відповідальності в системі правозастосування найбільш вдало, на нашу думку, зроблено деякими вченими-правниками, які виділяють:

- «превентивну функцію (попереджувальну), реалізація якої спрямована на спонукання суб'єктів митно-правових відносин до дотримання вимог митного законодавства, запобігання вчинення правопорушень в подальшому особою, яка раніше вже вчинила порушення митних правил та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню правопорушень й попередження їх вчинення іншими особами;
- охоронну, яка полягає у витісненні та ліквідації суспільних відносин, що не відповідають митно-правовим нормам;

- репресивну (каральну), яка знаходить свій прояв у тих несприятливих наслідках, які відображені у санкції норм митного права і які повинна зазнавати особа внаслідок скоєного ним порушення митних правил тощо» [3, с. 30; 4, с. 32].

Митне законодавство в частині протидії митним деліктам передбачає ряд адміністративних стягнень, зокрема попередження, штраф, який може застосовуватись тільки як основне адміністративне стягнення за порушення митних правил відповідно до ч. 1 статті 462 МКУ [2]. Конфіскація як адміністративне стягнення за порушення митних правил полягає у примусовому вилученні безпосередніх товарів, транспортних засобів комерційного призначення – безпосередніх предметів порушення митних правил і безоплатній їх передачі у власність держави відповідно до ч. 1 статті 465 МКУ [2]. Застосування конфіскації здійснюється виключно за рішенням суду, при цьому конфіскація предметів порушення митних правил застосовується незалежно від того, чи є ці товари власністю особи, яка вчинила порушення митних правил. Таким чином, законодавець в частині притягнення до адміністративної відповідальності за порушення митних правил визначив чіткий процедурний функціонал митних інституцій при застосуванні попереджень і штрафів та судових органів при накладанні штрафів і конфіскацій.

Отож, ключову роль у вирішенні функціональних завдань, поставлених перед митними інституціями, відіграє саме адміністративна відповідальність за порушення митних правил, яка, у першу чергу, сприяє превенції, попередженню і викориненню багатьох девіантних проявів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та громадян. Особливо значимим в протидії мит-

ним деліктам є боротьба з переміщенням товарів через митний кордон України з приховуванням від митного контролю (ст. 483 МКУ), неподанням митному органу звітності щодо товарів, які перебувають під митним контролем (ст. 475 МКУ), перешкоджанням посадовій особі митного органу в доступі до товарів, транспортних засобів, документів (ст. 474 МКУ), недекларуванням товарів (ст. 472 МКУ) та ін. Поряд з цим, існування і застосування норм про адміністративну відповідальність за порушення митних правил позитивно впливає на профілактику злочинів, перш за все, контрабанду [6, с. 104].

Аналізуючи звітні матеріали ДМСУ щодо протидії митним правопорушенням, можемо констатувати, що адміністративна відповідальність в системі митно-деліктних відносин виконує ще одну функцію – фіскальну (адже надходження штрафів є компонентою бюджетних ресурсів держави). Так, протягом січня-лютого 2024 року «в 621 справі про порушення митних правил, у тому числі, заведених у попередніх періодах, митницями ДМСУ застосовано адміністративне стягнення у вигляді штрафу на суму 12 млн грн, стягнуто штрафів на суму 14 млн грн. На розгляд до суду митницями передано 735 справ про порушення митних правил на суму 367 млн гривень. За результатами розгляду справ про порушення митних правил судами прийнято 950 рішень про накладення стягнень у вигляді штрафу та конфіскації на загальну суму 243 млн грн (конфіскація – 119 млн грн, штрафи – 124 млн грн) [1].

Якщо ж аналізувати особливості розгляду судами справ про митні правопорушення в парадигмі правового режиму військового стану в Україні, то нами визначено ефективність такого розгляду на прикладі митниць в зоні діяльності західних областей України.

Таблиця 1

**Питома вага справ про порушення митних правил,
за результатами яких прийнято рішення на користь держави
(від загальної кількості справ, направлених до суду)**

№з/п	Назва митниці	2021	2022	Динаміка (+/-)
1	Волинська	88%	80%	-8%
2	Івано-Франківська	43%	63%	+20%
3	Львівська	90%	93%	+3%
4	Закарпатська	75%	67%	-8%
5	Тернопільська	20%	41%	+21%
6	Рівненська	54%	65%	+11%
7	Чернівецька	87%	75%	-13%

Джерело: сформовано автором на основі [5]

Представлена інформація в табл.1 доводить позицію, що на рівні окремих митниць ДМСУ показник «виграшних» в користь держави справ про порушення митних правил є доволі високим і в динаміці має позитивний тренд. Такий індикатор значно перевищує 22% справ, по яких судами винесено рішення в користь ДМСУ.

Акцентуємо увагу і на тому, що судовий розгляд справ про порушення митних правил відбувається в умовах надкритичного стану всієї судової системи України. Так, Рада суддів України наголошує, що «стан забезпечення судових установ кадрами в умовах повномасштабного вторгнення слід кваліфікувати як критичний, що впливає на забезпечення доступу до правосуддя в усіх без винятку регіонах України, як віддалених від районів бойових дій, так і в тих, що знаходяться в безпосередній близькості до лінії зіткнення» [7, с. 31]. До основних проблемних індикаторів функціонування сучасної судової системи віднесемо наступні: 1) неможливість здійснення правосуддя на території багатьох областей через війну (для прикладу, станом на початок 2023 року розпорядженням Голови Верховного Суду загалом змінено територіальну підсудність судових справ 171 суду); 2) кадровий дефіцит судової влади (фактична кількість суддів апеляційних та місцевих судів станом на 1 січня 2023 року – 4964 при граничній кількості суддів – 7015); 3) відсутність повноважного складу ВККС України впродовж майже чотирьох років призвела до зупинення процесів відбору та кваліфікаційного оцінювання суддів; 4) надмірне навантаження на суддів; 5) недофінансування потреб місцевих та апеляційних судів (в 2022 році витрати на утримання профінансовано на рівні 60%) тощо.

Вважаємо, що дотримання гарантій незалежності суддів в умовах воєнного часу вимагає, насамперед,

подолання кадрового дефіциту в судах. Основна проблема полягає в тому, що брак суддів призводить до відтермінування доступу до правосуддя, в тому числі по справах митних правопорушень. На проблемності роботи вітчизняної судової системи та застосуванні позасудових (адміністративних) варіантів розгляду справ наголошують і європейські профільні інституції. Так, в рекомендаціях Комітету Міністрів Ради Європи стверджується, що «для попередження виникнення та зменшення надмірного робочого навантаження в судах потрібно вжити необхідних заходів для забезпечення незалежності судової влади, щоб передати вирішення несудових питань іншим особам із відповідною кваліфікацією [8]. Одним із таких варіантів вирішення цієї проблеми є збільшення обсягів адміністративного порядку оскарження рішень митних органів та осучаснення таких підходів, процедур.

Потрібно наголосити, що динаміку та ефективність адміністративного порядку оскарження рішень митних органів України також значно вплинули особливості правового режиму воєнного стану в державі та відповідні законодавчі зміни. Так, станом на 01.12.2023 р. відповідно до підпункту 1 пункту 9¹² розділу XXI «Прикінцеві та перехідні положення» МКУ тимчасово, на період до припинення чи скасування воєнного, надзвичайного стану на території України, документальні перевірки дотримання вимог законодавства України з питань митної справи, у тому числі щодо своєчасності, достовірності, повноти нарахування та сплати митних платежів, не розпочинаються, а розпочаті перевірки зупиняються. Акти (довідки) про результати документальних перевірок, зустрічних звірок, заперечення до актів перевірок та податкові повідомлення-рішення не надсилаються (не вручаються). В основному саме з

Таблиця 2

Аналіз розгляду в адміністративному порядку скарг платників податків на податкові повідомлення-рішення (ППР) митних органів

Період (січень-листопад відповідного року)	Кількість скарг	Кількість ППР, які підлягали оскарженню	Кількість розглянутих скарг	Кількість розглянутих ППР	Результати розгляду					
					Залишено без змін		Скасовано повністю		Скасовано частково	
					кількість	сума (тис. грн.)	кількість	сума (тис. грн.)	кількість	сума (тис. грн.)
2020	79	148	60	111	95	23681,48	16	9988,18	2	5,82
2021*	89	170	87	166	157	104207,01	9	3164,41	44	6404,28
2022**	48	103	55	119	74	43 092,99	37	3163,32	8	89,1
2023***	4	5	6	10	8	31 674,7	-	-	2	52

*за результатами розгляду по трьох ППР відбулось збільшення на суму 1,53 тис. грн.

** за результатами розгляду по одному ППР відбулось збільшення на суму 70,45 тис. грн.

*** за результатами розгляду по двох ППР відбулось збільшення на суму 499,49 тис. грн.

Джерело: сформовано автором на основі [9]

цим пов'язаний негативний тренд у адміністративному розгляді скарг суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності в останні роки, що подано в табл. 2.

Представлена інформація в табл. 2 демонструє різке падіння кількості скарг платників податків на податкові повідомлення-рішення митних органів у порівнянні із довоєнним періодом 2020-2021 рр., а саме 79/89 скарг проти 48/4 в 2022-2023 рр. Аналогічна тенденція спостерігається щодо кількості розглянутих скарг/кількості розглянутих податкових повідомлень-рішень.

Поділяємо думку щодо проведеного аналізу стану виконання винесених в справах про порушення митних правил постанов, який свідчить про те, що суми коштів, перерахованих до державного бюджету порівняно з сумами, накладеними стягненнями є мізерними (навіть за наявності позитивної динаміки) [10, с. 108].

Отож, переважна більшість проблемних питань, які виникають в процесі притягнення до адміністративної відповідальності за порушення митних правил як в адміністративному, так і судовому порядку, зумовлені сучасним станом державних інституцій та значною кількістю протиріч у нормативній регламентації відповідних деліктних відносин. Вважаємо, що одним із перспективних шляхів підвищення ефективності протидії митним правопорушенням в Україні та взаємодії між суб'єктами митно-деліктних відносин може стати імплементація Закону України «Про адміністративну процедуру» [11], що набув чинності 15.12. 2023 року.

Розвиток проблематики адміністративних процедур загалом та у діяльності митних органів зокрема, зумовлює виникнення окремих невирішених теоретичних питань визначення сутності адміністративних процедур. Законодавець доволі широко і комплексно підійшов до характеристики системи публічно-правових відносин при ідентифікації поняття «адміністративна процедура», яка загалом охоплює як забезпечення сукупності прав і свобод їх учасників, так і виконання сукупності обов'язків. Деякі українські науковці-правники наголошують, що «в митному праві цінності процедури втілюються застосуванням іншої категорії – «митні формальності», сучасне законодавче закріплення якої стало результатом розрізненого сприйняття та відтворення зарубіжних нормативних джерел, дисгармоніювавши значну частину усталеного понятійно-категоріального апарату митного права» [14, с. 31; 16].

Зробимо застереження, що поняття «митні формальності», «митна процедура» охоплюють виключно виконавчий характер дій та обов'язків осіб, митних органів при реалізації митної справи і не окреслюють напрямок забезпечення реалізації прав, свобод та законних інтересів учасників у сфері митних правовідносин. Враховуючи також поширену практику в Україні порушення прав і свобод громадян, юридичних осіб при розгляді справ про порушення митних правил, вважаємо за необхідне вве-

сти в науковий обіг та законодавче поле дефініцію «адміністративна процедура при порушеннях митних правил» та визначати її як порядок розгляду, вирішення та оскарження адміністративної справи про порушення митних правил для забезпечення реалізації прав, свобод, законних інтересів усіх учасників митних правовідносин та виконання ними сукупності обов'язків, що визначені законом».

Адміністративна процедура при порушеннях митних правил виступає окремим видом правотворчості публічної адміністрації, що охоплює діяльність системи уповноважених державних інституцій в реалізації комплексу заходів державної політики (розроблення, ухвалення, зміни чи скасування) на підставі та відповідно до чинного законодавчого поля та міжнародних договорів, які ратифіковані Україною. Схематичне представлення адміністративної процедури при порушеннях митних правил представлено на рис.1.

Узагальнений аналіз адміністративної процедури при порушеннях митних правил дає змогу виокремити наступні характеристики: а) застосовується в митній сфері при митно-деліктних відносинах; б) регламентовані митним законодавством та іншими нормативними актами з питань адміністративно-правового регулювання, зокрема Законом України «Про адміністративну процедуру»; в) обов'язковим учасником адміністративної процедури виступають митні інституції, їх посадові особи, а сама процедура є формою реалізації функціоналу та повноважень митних органів; г) орієнтована на посилення митної безпеки держави, а також на впорядкування, охорону, розвиток митних правовідносин, реалізацію прав і свобод громадян; г) реалізується через прийняття та виконання владного управлінського рішення.

Представлена система адміністративної процедури при порушеннях митних правил має важливу статично-динамічну ознаку, яка впливає із розуміння юридичної природи дефініцій «процедура»/«провадження». Поділяємо авторський підхід, при якому поняття «процедура» і «провадження» можуть співвідноситися як статика та динаміка. Тобто процедура – це встановлений порядок розгляду та вирішення справи (модель провадження), а провадження – це вже власне розгляд та вирішення конкретної справи [12, с. 66]. Структурно адміністративне провадження складається із стадій, етапів та процедурних дій. Дії виступають базовим елементом адміністративної процедури. Кількість стадій, етапів чи дій в рамках провадження не мають принципового значення, адже їх кількість можна збільшувати шляхом об'єднання цих же елементів адміністративного провадження. Принципово важливим є те, що такі стадії мають системно відображати саму адміністративну процедуру порушення митних правил, дозволяють реалізувати адміністративно-правові підходи для протидії митним деліктам та притягненню до адміністративної відповідальності.

Рис. 1. Систематизація адміністративної процедури при порушеннях митних правил

Джерело: сформовано автором на основі [11]

Висновки. Проведене дослідження проблематики протидії митним правопорушенням в Україні дає можливість зробити наступні узагальнення:

1) в умовах російського вторгнення в Україну суттєво зросла кількість митних правопорушень, що пов'язані із незаконним переміщенням гуманітарних вантажів, товарних груп, предметів, транспортних засобів через митний кордон України, зросли обсяги «класичної» та товарної контрабанди, не зменшуються корупційні ризики та інші деструктивні спонукання до девіантної поведінки посадових осіб митних органів, їх протиправних рішень, дій та бездіяльності під час реалізації ними покладених

на них владних повноважень; 2) адміністративна відповідальність в системі митно-деліктних відносин реалізує декілька функцій: а) превентивну функцію (попереджувальну); б) охоронну функцію; в) репресивну (каральну) функцію; г) фіскальну функцію, що знаходить свій прояв в наповненні державної казни через сплачені правопорушниками штрафи, реалізацію конфіскованого майна тощо; 3) аналіз судового розгляду справ про порушення митних правил в Україні в останні роки показав, що кількість судових проваджень є значною, до того ж на великі суми. Однак в 2022 році на користь митниць Держмитслужби вирішено лише 591 справа на суму 1 397 087 тис. грн., що складає 22%

від загальної кількості. Можемо спостерігати і суттєве затягування судового розгляду по багатьох адміністративних справах, що вимагає законодавчого врегулювання термінів розгляду таких справ; 4) одним із перспективних шляхів підвищення ефективності протидії митним правопорушенням в Україні може стати повноцінна імплементація Закону України «Про адміністративну процедуру» в діяльність митних інституцій, що в тому числі дозволить «розвантажити» українські суди.

Застосування адміністративних процедур при порушеннях митних правил в системі адміністративно-правового регулювання становить перспективний предмет подальших наукових досліджень, адже сутнісна специфіка адміністративних процедур в митній сфері, їх базові параметри і змістовно-формальні виміри не просто залишаються дискусійними, а перебувають на початковому етапі свого теоретичного опрацювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. За січень-лютий 2024 року митниці Держмитслужби виявили порушень митних правил на суму 4,2 млрд грн. URL: <https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/za-sichen-liutii-2024-roku-mitnitsi-derzhmitsluzhbi-viiavili-porushen-mitnikh-pravil-na-sumu-42-mlrd-grn-1517> (дата звернення: 11.03.2024).
2. Митний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення: 12.03.2024).
3. Корнева Т. Відповідальність за порушення митних правил. *Юридичний вісник*. 2007. № 2. С. 27–35.
4. Актуальні проблеми здійснення митної справи в Україні : монографія / Державний податковий університет. Одеса : Олді+, 2023. 292 с.
5. Показники комплексної оцінки. URL: <https://customs.gov.ua/pokazniki-kompleksnoyi-otsinki> (дата звернення: 12.03.2024).
6. Грянка Г.В. Правові засади адміністративної відповідальності за порушення митних правил. *Право і суспільство*. 2012. № 12. С. 102–108.
7. Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні. Щорічна доповідь за 2022 рік. К : ВРП, 2023. 112 с.
8. Рекомендація CM/Rec Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки, ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи 17 листопада 2010 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a38#Text.
9. Звіт за результатами розгляду в адміністративному порядку скарг платників податків на податкові повідомлення-рішення митних органів протягом січня – листопада 2023 року. URL: <https://customs.gov.ua/rozgliad-sporiv-v-administrativnomu-poriadku> (дата звернення: 08.03.2024).
10. Актуальні проблеми удосконалення системи протидії митним правопорушенням: монографія / за заг. ред. В.О. Хоми, В.І. Царенка. Хмельницький : Науково-дослідний центр митної справи Науково-дослідного інституту фіскальної політики Університету державної фіскальної служби України : ФОП Мельник А.А., 2018. 194 с.
11. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17 лютого 2022 року № 2073-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>. (дата звернення: 08.03.2024).
12. Тимощук В.П. Адміністративні акти: процедура прийняття та припинення дії : монографія. Київ : Конус-Ю, 2010.
13. Хомутянський В.В. Адміністративні процедури митної діяльності: окремі питання визначення сутності. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2019. № 6. С. 108–113.
14. Прокопенко В. Адміністративна процедура в митній справі: поняття, ознаки, структура. *Юридичний вісник*. 2019. № 1. С. 31–36.
15. Кунева З.Ю. Митні формальності: теорія і практика : монографія / за заг. наук. ред. З.Ю. Кунева. Київ: «Видавничий дім «АртЕк», 2018. 216 с.
16. Адміністративна процедура та адміністративні послуги. Зарубіжний досвід і пропозиції для України / упоряд. В.П. Тимощук. Київ : Факт, 2003. 496 с.